

IV

REFLEKSI ZA PRASLOVANSKE NOSNIKE
MED SREDNJO SOŠKO IN ČEPOVANSKO DOLINOPsl. $\bar{e}$

1. Tolminski refleks, namreč zožitev $\bar{e} < \bar{e}$ v $\bar{e}$ in diftongizacija v $i\bar{e}$ z variantami $i\bar{e}/i\bar{e}$ sega po Soški dolini navzdol do Doblarja, na jugovzhodu pa do Čepovana in Lokev ($i\bar{e}/i\bar{e}$).

2. Onstran Doblarja v Ročinju, Avčah, Kanalu, Desklah, Plavah in Batah na Banjški planoti imamo $\bar{a} < \bar{e}$, torej zastopstvo, ki ga poznamo iz celotnih Goriskih Brd. Ta refleks slišimo tudi po hribovskih vaseh onstran razvodja med Idrijo in Sočo (Kambreško, Kostanjevica, Lig), od katerih moramo Kostanjevico in Lig zaradi še ohranjene oksitoneze v tipih *ženà, nogà, meglà* in nekaterih drugih pojavov prištevati k beneško-slovenskim nadiškim vasem. Poleg običajnega refleksa $\bar{a} < \bar{e}$ se na vsem tem ozemlju pojavlja sporadično $\bar{e} < \bar{e}$, in to zlasti v števnikih *pēt, devēt, desēt*, ki jih prof. Ramovš razlaga z analogijo po prvotno oksitoniranih cas. obl. (*pētix > pētix* $\Rightarrow$ *pēt* itd.), kar je popolnoma verjetno (gl. Ramovš, Hist. gram. VII, str. 87). Pripomniti pa moram, da je $\bar{e}$ za $\bar{e}$ v tem predelu, kadar koli ga slišimo, lahko tudi preprost ljudski substitut za $\bar{a} < \bar{e}$, kajti ljudje se zavedajo te tako značilne posebnosti v svoji govorici, se je sramujejo in jo hočejo zabrisati. Posebno če govore s tujcem, je ta njihova težnja takoj očitna.

3. Med srednjo Sočo in Čepovansko dolino, namreč v Levpi, na Kalu in na Banjšicah (Trušnje, Lohka, Krvavec, Mrcinje itd.), slišimo za $\bar{e} \bar{e}$ ali $i\bar{e}$, sporadično pa tudi $\bar{a}$. Ta zadnji refleks je v nom. acc. pl. prvotno oksitoniranih $\bar{a}$ -osnov običajen in edin (*rakā, nayā; sāstrā, tātā, kṣā, kṣā, pātā* itd.). Vseh teh oblik ne moremo imeti za dialektične izposojenke iz sosednjih obsoških govorov, kajti to so besede, ki so v dnevni rabi. Zato mislim, da je tudi na tem področju prvotni refleks bil $\bar{a}$, ki pa ga je nato izpodrinil običajnim slovenskim zastopnikom palatalnega nosnika podobnejši $\bar{e}$. Kolikor vem, je bila Banjška planota naseljena pozno in je svoje prebivalstvo dobila verjetno iz predela srednje Soče (pastirji in drvarji). Ti pa so prinesli s seboj $\bar{a} < \bar{e}$, katerega izolirane ostanke slišimo še danes.

4. Grgarski govor nad Solkanom ima za $\bar{e}$ danes nekaj diftong $\bar{y}\bar{e}$. Ta glas zastopa tu tudi $\bar{a} < \bar{a}$, pogosto pa tudi etimološki $\bar{a}$. Iz tega sklepam, da je bil tudi prvotni grgarski refleks za $\bar{e} \bar{a}$. Ko pa je kasneje prišlo zaradi meni neznanih vzrokov, verjetno pa po analogiji prvotno

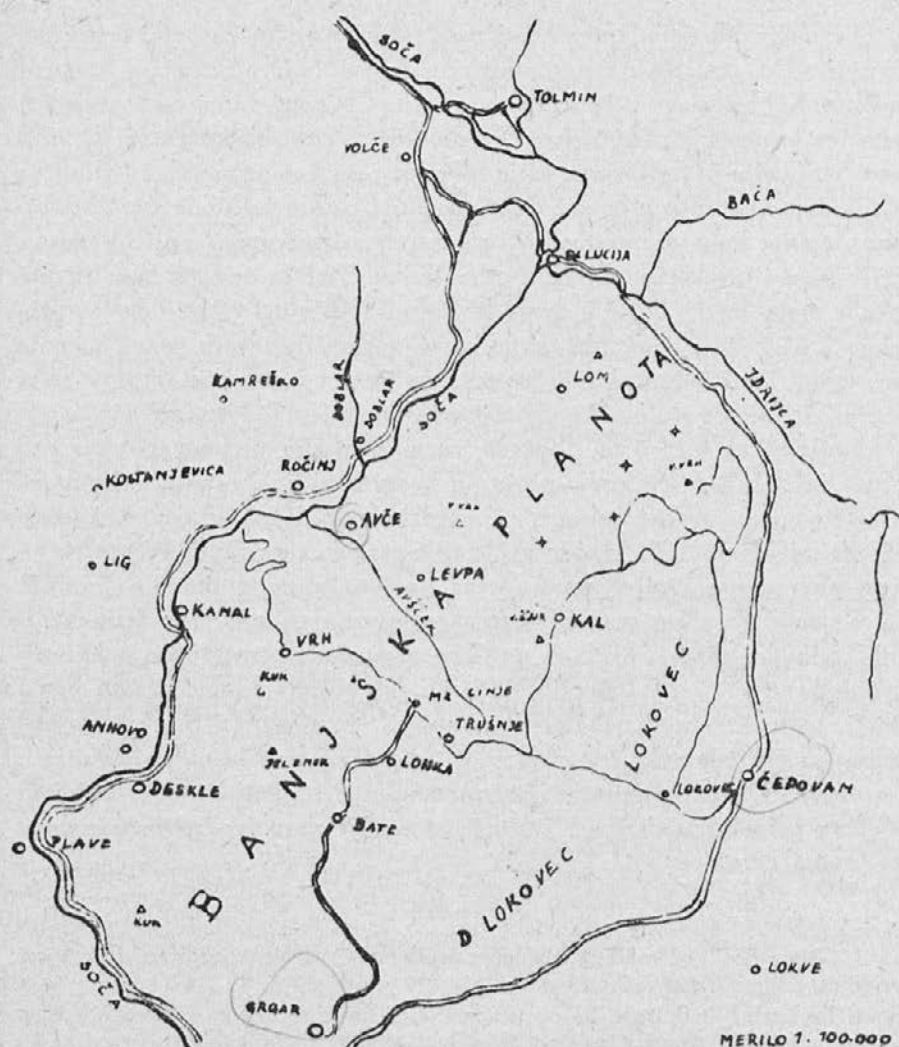
oksitoniranih $\bar{a}$ -osnov, do pogostnega krajšanja prvotnega $\bar{a}$ (n. pr. za Solkan: *nȳša mȳčka* itd.), je temu krajšanju podlegel tudi $\bar{a}$ iz $\bar{e}$. Grgarščina je nato ta kratki $\bar{a}$ zaradi intenzivne artikulacije spet podaljšala in razvila v današnji *ýe* (*dýgen, mýečka, trýesem* itd.). Glas *ýe* je posebnost grgarskega govora in ga nisem slišal nikjer drugod v okolici, celo ne v najbližjih vaseh, pa tudi v Solkanu ne. Povsod drugod namreč slišimo namesto njega $\bar{e}$.

Psl. $\bar{q}$

Povsem analogen in vzporeden je razvoj prsl. $\bar{q}$ na tem terenu. Toda medtem ko imamo za prsl. $\bar{e}$ tod danes tri različne reflekse, namreč *ie*, $\bar{e}$ in $\bar{a}$, pa pozna ta predel za prsl. $\bar{q}$ v bistvu samo dva zastopnika, namreč *uo* z event. variantami $\hat{u}^o$, $\hat{u}^a$, $\hat{u}^e$ itd., ter $\bar{q}$. To je razumljivo, če pomislimo na to, da je $\bar{a} < \bar{e}$ samo mlada nadaljnja razvojna stopnja prvotnega $\bar{e}$, ki je moral biti tu dolgo zelo širok glas. Stanje refleksov za prsl. nosnike je torej na tem terenu podobno onemu v podjurskih govorih, ki imajo za $\bar{e}$ prav tako $\bar{a}$ ali $\bar{a}$, medtem ko refleks za $\bar{q}$ take razširitve tudi tam ni doživel. Ploskev $\bar{q} < \bar{q}$ se na terenu srednje Soče zato krije s ploskvijo, ki jo zavzemata $\bar{e} < \bar{e}$ ter $\bar{a} < \bar{e}$, diftongični refleksi *uo*, $\hat{u}^a$, $\hat{u}^e$ pa se govore tam, kjer se analogni glasovi govorijo tudi za prsl. $\bar{e}$.

1. Tolminski *uo* sega torej na jugu samo do Doblarja, na jugovzhodu pa se je kot $\hat{u}^a$ ali $\hat{u}^o$ razširil preko Čepovanske doline do Lokev in v Grgarju trčil na podoben refleks $\hat{u}^o/\hat{u}^e$, ki nedvomno predstavlja starejšo razvojno stopnjo današnjega osrednjekraškega $\bar{u} < \bar{q}$. Iz Ramovša (Hist. gram. VII, str. 66) namreč vemo, da se je kraški $\bar{u} < \bar{q}$ razvil preko diftongov tipa $\hat{u}^o$, $\hat{u}^e$ in ne po direktnem zoževanju $\bar{q} > \bar{q} > \bar{o} > \bar{u}$. V današnji čepovansčini torej nimamo opravlja s kraško, temveč s tolminsko izogloso $\bar{q} > \hat{u}^o/\hat{u}^e$, čeprav v bistvu v razvoju ni razlike med njima.

2. V Ročinju in Avčah južno od Doblarja pa imamo že opravlja z arhaičnim refleksom $\bar{q} < \bar{q}$. Ta refleks se nato vleče po Soški dolini vse do srede poti med Plavami in Solkanom, ko se pojavi solkanski *uo*. Na zahodu se nadaljuje po hribovskih vaseh med Sočo in Idrijo (Judrijo) ter trči na prve nadiške vasi nad Idrijo in onstran nje. Taka je stvar, če jo gledamo s te strani današnje jugoslovansko-italijanske državne meje. V resnici pa je drugačna. Obsoški in banjski $\bar{q} < \bar{q}$ je namreč samo skrajnji vzhodni izrastek obsežne beneškoslovenske izoglose $\bar{q} > \bar{q}$ podobno kot tudi $\bar{e} > \bar{e}/\bar{a}$, ki je segel do Soče in se razširil preko nje še na Banjško planoto, kajti tudi tam ga slišimo povsod (Levpa, Kal, Banjšice itd.). Seveda to ni edina beneškoslovenska izoglosa, ki je segla tako daleč na vzhod. Takih je še več, pa o njih na tem mestu ne bom govoril.

Današnji refleksi $\bar{e}/\bar{a} < \bar{e}$ ter $\bar{o} < \bar{o}$ po srednji Soški dolini, na ozemlju med Sočo in Idrijco in na Banjški planoti, ki povezujejo te govore z beneškoslovenskimi govori ob Nadiži, ne pričajo za to, da so morali biti ti kraji bogvekakoli močno povezani z Beneško Slovenijo, da je torej do njih prišlo zaradi živahne socialne povezave Beneške Slovenije s tem obsoškim predelom in z Banjško planoto, temveč pričajo le o tem, da so ti kraji morali biti dalj časa zunaj živahnega jezikovnega dogajanja, da

so bili izolirani, odmaknjeni, navezani sami nase in zato razvojno počasnejši. Do podobnih ugotovitev sem prišel tudi ob študiju govorov onstran Kobarida in v breginjskem kotu. Če pogledamo na zemljevid, nam vse to postane razumljivo. Gre namreč za ozko soško grapo (kanal!) med Sv. Lucijo in Solkanom, ki je bila vse prej kot primerna in vabljiva za živahne komunikacije, gre dalje za oddaljeno in težko dostopno Banjško planoto. Pa tudi zgodovinski momenti so nedvomno vplivali na to, da je bil ta predel osamljen in odmaknjen. Tod je namreč stoletja potekala meja med območji dveh fevdalnih posestev v tisti davni preteklosti, ki je bila odločilna ravno za razvoj naših nosnih vokalov, meja med oglejskimi tolminskimi posestvi in posestvi goriških grofov (glej o tem M. Kos, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo II*, 1948, str. 14).

Refleksi za $\bar{e}$ in $\bar{o}$ na obravnavanem področju pa nam govore tudi o naseljevanju teh krajev, o prvotnih komunikacijah, o tem, kako daleč je seglo na eni strani tolminsko, na drugi strani pa kraško izoglosno izžarevanje in katerih krajev ni doseglo ne eno ne drugo. Vse to je seveda povezano z življenjem ljudstva po teh krajih v davnih stoletjih.

Kasneje pa so se razmere izpremenile, zato se je seveda izpremenil tudi jezikovni razvoj. Ko bom na drugem mestu razpravljaj o nekaterih drugih pojavih v teh govorih, pojavih, ki so mlajšega datuma, bom videli, kako se obseg nekaterih tolminskih izoglos razširi in kako zavzame tudi predele, ki jih izoglosa $\bar{o} > u\bar{o}$ ali $\bar{e} > i\bar{e}$ še ni mogla zajeti. Vse to je v zvezi s spremenjenim socialnim in političnim položajem ljudstva po teh krajih, kajti jezik je zrcalo, je zgovorna priča narodove zgodovine.

Résumé

L'auteur de l'article «Les dialectes de la vallée de la Save supérieure» est arrivé aux conclusions suivantes:

1. Le parler du village Rateče appartient à la série des parlers carinthiens, tels qu'ils sont en usage dans la vallée du Kanal et dans la Zilja.
2. Le trait caractéristique du parler de Podkoren, Kranjska gora et Rute est l'enlacement des phénomènes dialectiques plus anciens de Carinthie et de ceux plus récents de Haute-Carniole.
3. Il est probable que la région entre Rateče et Kranjska gora fut colonisée par des gens venant de Carinthie.
4. Le parler de Dovje et de Mojstrana est le dialecte haut-carniolais tel qu'on le parle aux environs de Jesenice, exception faite pour deux phénomènes extrêmement significatifs, à savoir les réflexes *ei*, ou de *e* et *o*.
5. L'existence des réflexes *ei* < *e* et *ou* < *o* dans le parler de Dovje et de Mojstrana ne trouve pas sa justification dans l'évolution organique de cette région, puisque ces réflexes ne sont possibles qu'en Styrie ou dans la partie